

ABERTZALEAK. KARLISTAK ETA SOZIALISTAK

II

Ibañez **Karlos'eri** begirunez:

Irakurri ditut zuk nere lanari erantzundakoak eta pozgarria da iñork geure lanak irakurtzen dituala jakitea. Gañera, orrelako lan luzeakin erantzutea, pozgarriago.

Nik bizkaiko karlisten berri gutxi dakit, naiz-eta Barakaldo errian 9 urterarte Portu kaleko 6'garrern zenbakian bizi izan. Gure etxe aurrean, lenengo solairuan, zeukaten C'rculo Carlista eta ez dakit besterik ote zegoen erri aretan. 1920'ean Santa Ageda besperan, an ikusten det gazte talde bat, makillak eskuetan, kanta-kantari. Beerago, gure etxearekin lerro berean, bigarren zenbakian edo laugarrenean, Batzokia zegoen eta neure irudimenean ikusten det nola jai-aratsalde batean barrura indarrez sartzen alegindu ziran.

Bederatzi urte betetzeko nengoela aldatu giñan Barakaldo'tik Lazkao'ra. Barakaldo'ko Portu kaleko 6'garren zenbakiko laugarren solairuan bi famili bizi giñan batera. Andrazkoak biak ziran Lazkao'koak, nere ama eta bere aizpa Maria, Esteban Kortadi'rekin eskonduta zegoena. Guk Lazkao'ra alde egitean, besteak Sestao'ra joan ziran, Esteban Altos Hornos'etako La Hojalata'n lan egiten zuelako.

Kortadi familia Beasain'go baserri batetik etorri zan Esteban jaio aurretik. Gerora (1931-1936) Sestao'ko Iberia kale barrenean bizi ziran Esteban eta Maria iru seme-alabekin. Bera zan erriko Karlisten edo Jaimisten buru. Andik eraman zuten Cabo Quilates ontzira eta an erail zuten "Jaime" gerra-barkuko mariñelek.

Gipuzkoa-goierriko geiago ere joan ziran aruntz aurreko eunkiaren azkenean eta Kristau onak ziran eta orduko sozialisten artean Kristau irautea ez zan gauza erreza. Orregaitik edo, guztiak ziran karlistak, lenengoz beintzat. Esteban erail zutenean, gu beste aldetik gebiltzan, erreketen karlisten mendean. "Itxasontzietan gaur ixiltzen diran gauza izugarriak jaso ziran". Egia gaur ixiltzen dirala, baña orduan eta geroago naikoa aizeratu ziran. Beste aldekoak ixiltzen ziran ondo asko.

Bizkaiko karlisten beste berririk ez dakit; zeuk eman dizkidazu zenbait. Baña, Gipuzkoa eta, batez ere, Naparroa'koenak badakizkit, Santiago bigaramonean sartu bait zan Lazkao'n Columna Cayuela, erreketez eta falangistez ornitutako gudari-sailla, Naparroa'tik zetorrena, Ataun'go Lizarrazti mendartean beera. Bidean tirorik bota gabe eldu ziran eta, erritik irtetzean, asi ziran tiro bakan ba-

tzuek. Apaizgaia nintzan eta urte bete falta apaizteko. Bagiñan beste batzuek ere apaizgaiak. Beasain eta Ordizia artuta, Tolosa aldera jo zuten.

Beasain'dik Zumarraga'ra tarte gelditzen zan utsik, "tierra de nadie" esaten dana. Orduan Errekete Konpañi bat laga eben Lazkao'ko jaunaren (Duque del Infantado) jauregian, alde ura zaintzeko eta Olaberria'ko eleizeari lur-sakuzko esi bat egin zioten Zumarraga'ra begira eta bertan Errerkete taldetxo bat laga begi-luze.

Sei apaizgaiok indarrez "voluntario" sartu gianduzen eta an ibilli gintzan Caparroso'ko erreketekin mendian gudako plantak egiten eta xistemak ikasten. Kostatu zitzaigun andik irtetea; ez da istoria motza. Navascues'en jaiotako Marco erreketeteniente zan Lazkao'ko konpañiaren buru eta Zipriano Torrubia, Otxagabia'ko medikua semea, buru ordeko alfereza. Marco aspertu zan ango pakearekin eta joan zan Tolosa aldeko frentera.

Torrubia gelditu zan Jauregiko taldearen buru eta bere izketa-aldiak gurekin izaten zituen Caparroso'ko nekazariekin baño erreza. Kotxe bat bazeukan bere serbitzura-ko, gasolina txartelak egiteko aalmena bazuen, eta errez ibiltzen giñan bidean eta, alako batean, San Adrian'era jo genduan Muerza lantegikoak agurtzera, janari asko presatzen bait zuten gudarientzat. Bidean goazela, errepideetako aldamenak arrotuta zeuden:

—Aizak, Zipriano, lur arro auek zer dira?

— Eraildako jendea.

Orduan jakin genduan eunka il zituztela erribeerako errietan, pake garaian boto bat ematearren. Oiek danak ixildu egin ziran. 1936'garren urteko Dagonillaren 13'an Iruña'ra eraman ninduen eta an, lagun batzuen etxean, onela esan zidaten:

—Ez dakizu ondo gure errian (Gipuzkoa'tik gertu dagoen erri batean) zertzuk gerta diran.

—Zertzuk?

—Kamioian jendea sartu (egillearen abizenakin esan zidan) eta mendian amildu.

Ordizia artu ondorengo egunetan, Lazkao'tik Ataun aldera kamioiak pasatzen ziran jendez beteta. Andik ordu pare batera, utsik bueltatzen ziran:

— Zer egiten diozute jende orreri, Torrubia?

— Lizarraztiko aldatatik ez dira pasatzen aurrera.

Lazkao artutako astean, Ordizia oraindik artzeko, 22 erreketen eta sargento bat arrapatu zituzten Lazko-mendi'n gorriek eta aizkenerako Larrinaga'ko artara eraman zituzten. Pasa ziran illebeten batzuek eta Bilbo'ko bonbardeo baten ondoren, berreun il zituzten berria zabaldu zuten. Egun artan Torrubia agertu zan sekulakoak esaten, begie-

ERRIGINTZA

tatik txinpartak zeriela. Gure etxeok bildurturik zeuden ari begira, ni agertu nintzanean:

Zer pasatzen da emen?

– Berreun baiño geiago il dituztela gorri oiek Bilbao'n.

– Bai, eta ik an Lazkao-mendi'n arrapatu zuten anaia daukak; ik ez dakik bizirik ote diraun; baña, orain arte bizirik iraun dik. Eta, zuek zenbat il dituzute baztarretan? Gogoratzen aiz San Adrian'ganako errepideak?

Orren bestez ixildu zan; baña, barruko bere amorrua ez zitzaion baretu, bat ere... Andik garai batera, mutilla bizirik agertu zan eta orduan bere anai alferezari galdera bat egin nion:

– Zuen anaia mendian preso artu zuten eta bizirik dago; alderantziz izan ba'litz, zuek zer egingo zenieten?

– Fusilatu.

Gerratea izanda ere, apaiztu ninduen eta 1938'garren urtean Iruña'ko Hospital Militarrean nintzan kapellau. Torrubia, erreketek-alfereza, berriz, gudaketatik alde eginda zebillen eta an zeukan bere lantegitxo. Askotan alkartzen giñan eta egun batean onela mintzatu zitzaidan:

– Nere gerrateko poz bakarra, eskuak odolez garbituta gordetzea, izan da.

* * *

Joan dan eunkian bi guda-aldi izan zituzten karlistak eta biak galdu. Eunki onetan, bat eta irabazi. Eurak guda irabazi eta falanjistek opilla jan.

– Emen ezer lortu nai ba'dek ez ari karlistekin joan, falanjistekin, baizik.

Ori esaten zidana, mangante xamarra zan eta gauza asko lortutakoa.

Fueroak daramazkilla bere barruan Patria itzak, ez nuen sekula entzun: "Jendea foruakaz aske bizi dan lurra, auxe da Patria". Orrela esaten dezu eta, orrela esanda, patria ori Euskalerrria litzakela, dirudi. Baña, ez da orrela izango, zeure berbak bait dira auek: "Cadiz'erañño Patria zabaldutea Euskalerrriko tradizioaren muiñean dago". Eta arrazoi au ipintzen dozu: "Sevilla'tik zear Ameriketatik etorri jakuzan indabak, artoa, tomateak eta dirutza andia. Andik etorritako diruakaz eraiki ziran gaur Bizkaian eta Gipuzkoan doguzan jauregi eta eleiz ederrenak". Ala izanik, Ameriketarañño zabaldu bearko genduke Patria ori.

Baña, Ameriketako dirua ez da dana Sevilla'tik etorri. Ternua edo Ten'anova'tik zuzenean ere bai. Bale-arrantzak dirutzak ekarri zitun gurera, eta bakaillauak. Berreun itxas-ontzi ebilltzen batera Terranova'ko bidean XVI'garren eunkian... Dana dala, beste aldeetako Ameriketara joateko, Sevilla'ra joan bearra izaten zan abimenak eta abar atartzeko.

tza. Errepublikaren aurka alako borrokean karlistak gura ebezan abertzaleak bere alboan euki... Gauza bat esan al dot: ordu aretan EAJ ez zan askea aukeratzeko. Gero, nai ta alde berean borrokatu, gorriak ez ziran adiskide onak abertzaleentzat".

Errepublikaren aurka jeiki zirala, Torrubia alferezari entzundako kanta batetik ateratu nuen: "Republica publica" esaten zuen kanta arrek, eme-galdu bat ba'litz lez Republica ori. Gorriak ez zirala adiskade onak gertatu abertzaleentzat? Ala entzuten nuan. EAJ ez zala aske gertatu? Dudarik gabe.

Lazkao'n bizi nintzan gerra sortu zanean. Aste osoan egon giñan zerura begira, iñork zirkiñik egin gabe. Beasain'go sozialista eta anarkistak mogitu ziran lenengo egunetik. Abertzaleak ez zekiten nora jo eta zer egin. "Euren arteko burrukea da eta gauden gu begira". Ori zan orduko filosofia. Tirorik bota gabe eldu ziran Santia-go bigaramonean. Baña, lenengo unetik abertzale billa asi ziranean eta lenengo "garbiketak" ikusi ondoren, bakoitzak al zuen tokira egin bear. Lazkao artuta, Beasain'dik Ordiziara erri guztiak iges egin zuen; laurden bat bakarrik geratu: karlistak eta politikan sartzeko oiturarik ez zutenak. Beste guztiak alde egin zuten. Beasain'en guardia-zibillak egin zieten aurre, 24 orduz. Sartutako gabean 39 giza-seme fusilatu zituzten illerrian. Aien artean Urteaga dendaria, karlista famatua inguru aretan...

Orrela zetoztela ikusita gero, gorriekin bat egin bear. Eta, orixe esaten genduan geuk ere: Nola liteke ain itsuak etortzea; eskua luzatuta etorri ba'lira... Mola'ren okerra orixe izan zan: "Aterrar" eman zien agindu, eskua luzatu bearrean. Nik ez dakit Bizkaia'n zertzuk gertatu ziran; baña, gerraren asierak azpian arrapatu nindun. Eta, oien berri zeatzak ondo dakizkit. Bizkai'ra alde egiterik izan ba'nu. Bizkai'ko berri jakingo neuke; baña. Lazkao'n nengoen ala bearrez erreketean mendean benetako burruka asi orduko...

Dana dala, oiek aspaldiko gauzak dituzu eta zaarron eogoramenean daudenak. Egia da sozialismoa Napparroan zabaldu dala, zenbait abertzaletasun sozialismo biurtu dala: ez gorri eta ez urdin. Batzuek, ordea, oraindik ere "lengo lepotik burua".

Euskerari buruz, abertzale asko erdaldun, erdaldun asko euskaldunduta, Hatxedun Euskera Batu aberatsak lagun asko bere errapetik zintzilik, eta, arazo orretan geuk ere "lengo lepotik burua..."

Historia bizitzaren maixu ba'da, iru urteko gerra zitak, alkarrekin bizi izaten erakutsi digu... Ez naiz gaurko gazteekin ari: ez dakit auek zer joera duten; bear ba'da pentsako dute guda ura galaxietako gerraren bat izan zala... Geuk amestutako ameskeri uts bat izan ote zan?

"Gaizki esanak barkatu eta ondo esanak gogoan artu".

"Gerrateari buruz Arrinda jaunak diñoana ez da zea-

A'TAR A.
Ibeltza. 1994